

ELS TEMPLERS AL VALLÈS

Jaume Vilaginés

«S'ha de pensar en un pla. En un Pla sublim. Suposem que els Templers tinguessin un projecte per conquerir el món i que coneguessin el secret d'una immensa font de poder, un secret per preservar el qual valgués la pena de sacrificar el barri sencer del Temple a París, tots els beneficis escampats per tot el regne i a Espanya, Portugal, Anglaterra i Itàlia, els castells de Terra Santa, els dipòsits monetaris, tot...»

Eco, U. *El pèndol de Foucault*
pàg. 169, Barcelona, 1989

L'encís

La tràgica història de l'Orde Militar del Temple ha despertat, des de pràcticament la seva desaparició, la imaginació dels amants de l'esoterisme. La descomposició d'una Societat tan poderosa, incitada pel poder establert i realitzada d'una forma sobtada, escrupulosa i implacable, ha deixat un rastre de misteri en l'inconscient col·lectiu. Una tradició, propera al misticisme i a l'ocultisme, ha negat la versió oficial i ha nodrit una llegenda centenària sobre un Orde secret que ha perviscut durant segles, continuador del Temple, amb pretensions misterioses i inconfesables ¹.

Per l'historiador tot és pura ficció, és clar. No obstant, la història documentada dels templers ofereix suficients elements d'atractiu com per no haver de recórrer a la invenció. Especialment sedueix l'episodi de l'abolició de l'Orde ², el qual presenta els al·licients de la fallida d'un poderós imperi en l'ombra —el creat a Europa occidental pels templers—, fomentada per un complot polític perfectament orquestrat, amb la connivència de les màximes autoritats del moment (el rei

de França i el Papa), la sistemàtica persecució per part dels funcionaris del rei, la lluita aferrissada dels cavallers per mantenir-se fidels a l'Orde, malgrat la tortura, les horrenes acusacions que se'ls imputaven, el judici dels mestres de l'Orde, el sacrifici a la foguera d'aquests...

La dramàtica desaparició de la Societat no és l'únic element que estimula l'interès pel tema, també altres aspectes apropen l'estudiós a conèixer millor la seva història. Són fets contradictoris amb els esquemes mentals de la nostra època, com la idea d'una comunitat de monjos guerrers; o simplement incitadors d'una morbosa curiositat, com les relacions entre els cavallers, que havien de portar una vida ascètica, rebutjant les comoditats del món secular, i al mateix temps havien de donar-ho tot en el combat.

L'Orde del Temple

L'Orde Militar del temple de Jerusalem («*Equites Militiae Templi Salomonis*») ³ fou fundat a Terra Santa per un grup de cavallers francesos, entre ells Hug de Payns, el primer mestre. La idea era crear una confraternitat que es dediqués a la defensa dels llocs sagrats a Terra Santa i dels pelegrins que hi acudien. La funció bèl·lica de l'Orde havia de conjugarse amb una estricta regla de comportament de tipus monàstic: els monjos-cavallers havien de fer els tres vots característics de la regla agustiniana (pobresa, castedat i obediència) i afegien un quart vot, el de defensar els llocs Sants. Segons la crònica de Guillem de Tir, narrador dels primers moments de l'Orde, això passava l'any 1118.

Era el punt àlgid de la presència cristiana a terra Santa. La primera croada havia aconseguit prendre Jerusalem l'any 1099. Una vegada consolidada la presència dels cristians a Palestina va ser creat el regne de Jerusalem. Va ser el rei Balduí II qui —segons ens explica Guillem de Tir— va donar aixopluc als cavallers en un palau, dintre del recinte on es creia havia estat edificat el Temple de Salomó; aquest va ser el motiu que explica el nom de l'Orde.

El recolzament del rei de Jerusalem va ser el primer pas d'un reconeixement general de la nova societat. Però abans, des del primer moment fins a la consolidació en el concili de Troyes (1128), els cavallers van haver de lluitar per fer-se conèixer. L'acceptació oficial de l'Orde va anar acompanyada per la difusió publicitària que va donar-li Bernat de Claravall, fundador de l'orde del Císter i impulsor espiritual de la nova cavalleria ascètica, de la qual n'eren uns fidels exponents els

templers. La influència de Sant Bernat es reconeix en la regla de la nova Orde, ja sia per inspiració o per haver estat ell el seu creador ⁴.

Bernat de Claravall havia escrit «*De laude nouae militiae*», una carta que elogiava la idea d'una regla de monjos guerrers, que unissin els valors positius de la vida religiosa i de la naixent cavalleria. Ell va ser l'ideòleg de les noves Ordes Militars ⁵. Aquestes van ser un intent d'ordenar el perill que representava la violència feudal, anàrquica i descontrolada encara. El feudalisme, en plena efervescència social, havent desmuntat l'Estat i l'ordre, havia imposat un règim de convivència basat en la força que afavoria la nova noblesa i perjudicava (a part de la pagesia), l'Església i la Monarquia. Les croades a Terra Santa van ser el primer intent d'orientar la vitalitat del sistema social cap a l'exterior vernissant-lo amb finalitats religioses ⁶.

Les Ordes militars van ser el model de la Bona Cavalleria; model que tenia poques possibilitats de triomfar, perquè representava un compromís personal massa difícil d'assumir. No obstant, van reeixir des del moment que van fer servei allà on el món cristià necessitava forces de xoc (Terra Santa, la Península Ibèrica i l'Est d'Europa) que suplissin les deficiències que el reclutament voluntari de feudals no permetien nodrir.

El fins i el final

La finalitat inicial del Temple era Terra Santa. Tot l'esforç dels seus membres anava destinat al manteniment de les posicions cristianes a Palestina. Per això, van buscar i aconseguir l'ajuda dels poderosos a Occident, començant pels Papes que els van afavorir amb Butlles que els privilegiaven: autonomia absoluta de l'organització eclesiàstica i de la seva administració, exempció de delmar i altres privilegis menors. També van rebre el recolzament dels monarques, que els van concedir exempcions fiscals, privilegis i generoses donacions.

L'Orde va esdevenir una organització poderosa que mantenia àmplies possessions a tot Europa, especialment a França i a la Península Ibèrica, les quals produïen guanys considerables que servien per mantenir les despeses que generava Terra Santa. Algun historiador ha qualificat de règim colonial la relació que mantenien les cases temple-res d'Europa envers de la seva metròpoli, Jerusalem ⁷.

L'abundància de crèdit que posseïen els templers els va conduir, pràcticament d'una forma natural, a l'activitat financera. Va arribar un punt que a algunes monarquies van esdevenir un poder molt gran, ja sigui per la dependència financera al que tenien sotmesos els monar-

ques, com per l'influx polític que exercien, fins al punt de convertir-se en un veritable perill per a l'Estat.

Així ho va entendre Felip IV, rei de França, l'impulsor de la supressió de l'Orde ⁸. En aquell moment, el Temple passava per moments difícils perquè la raó de la seva existència, el manteniment de Terra Santa, havia desaparegut. L'any 1291 els cristians havien perdut St. Joan d'Acre, l'última possessió a Palestina. El fet havia desprestigiats els seus defensors, especialment els templers, que eren de les Ordes Militars la més compromesa en la defensa militar dels Sagrats Llocs. Es va començar a especular sobre la dissolució de l'Orde. Concretament s'havia parlat de fusionar-la amb la de l'Hospital, però el gran mestre, Jacques de Molay, s'hi oposà mitjançant una memòria en la qual hi exposava diferents raons per negar-se a la fusió.

A partir d'aleshores, la monarquia francesa començà una campanya de desprestigi i la persecució formal. L'arrest dels membres templers va anar acompanyat d'interrogatoris i de confessions aconseguïdes amb la tortura.

Tot això començava l'any 1307. Les confessions van servir per convèncer al Papa i als altres monarques que l'Orde tenia fins perversos. Les acusacions eren renegar de Crist, adorar ídols i cometre sodomia. Algunes d'elles tenien una base real encara que tergiversada per la versió interessada dels funcionaris reials. Per exemple, la prova més important de l'acusació de sodomia era el bes a la boca que es realitzava en el ritus iniciàtic. L'acte era real, perquè a la regla de l'Orde s'establia que el nou membre besés als que el rebien en la congregació. A l'acte se li va donar un sentit obscè, quan havia estat un gest que formava part de l'acte d'homenatge des de sempre («*osculum*»), el qual segellava un pacte vassallàtic.

El que era important era desprestigiar l'Orde, fet que es va aconseguir amb les confessions aconseguïdes amb la tortura i que van anar acompanyades per un minuciós inventari dels béns immobles.

El nou papa, Clement V, va acabar cedint a les pretensions del rei més poderós de l'Europa d'aleshores, Felip IV de França. En el concili de Vienne, l'any 1311, es va declarar la supressió de l'Orde i es va decidir que els béns que posseïa passessin als Hospitalers; el rei de França va obtenir que en els seus territoris aquesta Orde fos posada sota la supervisió de la monarquia.

La història acaba amb la dramàtica escena de la immolació a la foguera dels cabdills del Temple. Fent ostentació de la fidelitat que havien jurat a l'Orde, Jacques de Molay i Geoffroi de Charney van donar testimoni d'un episodi històric marcat per obscurs interessos polítics i també obrien el camí d'una llegenda.

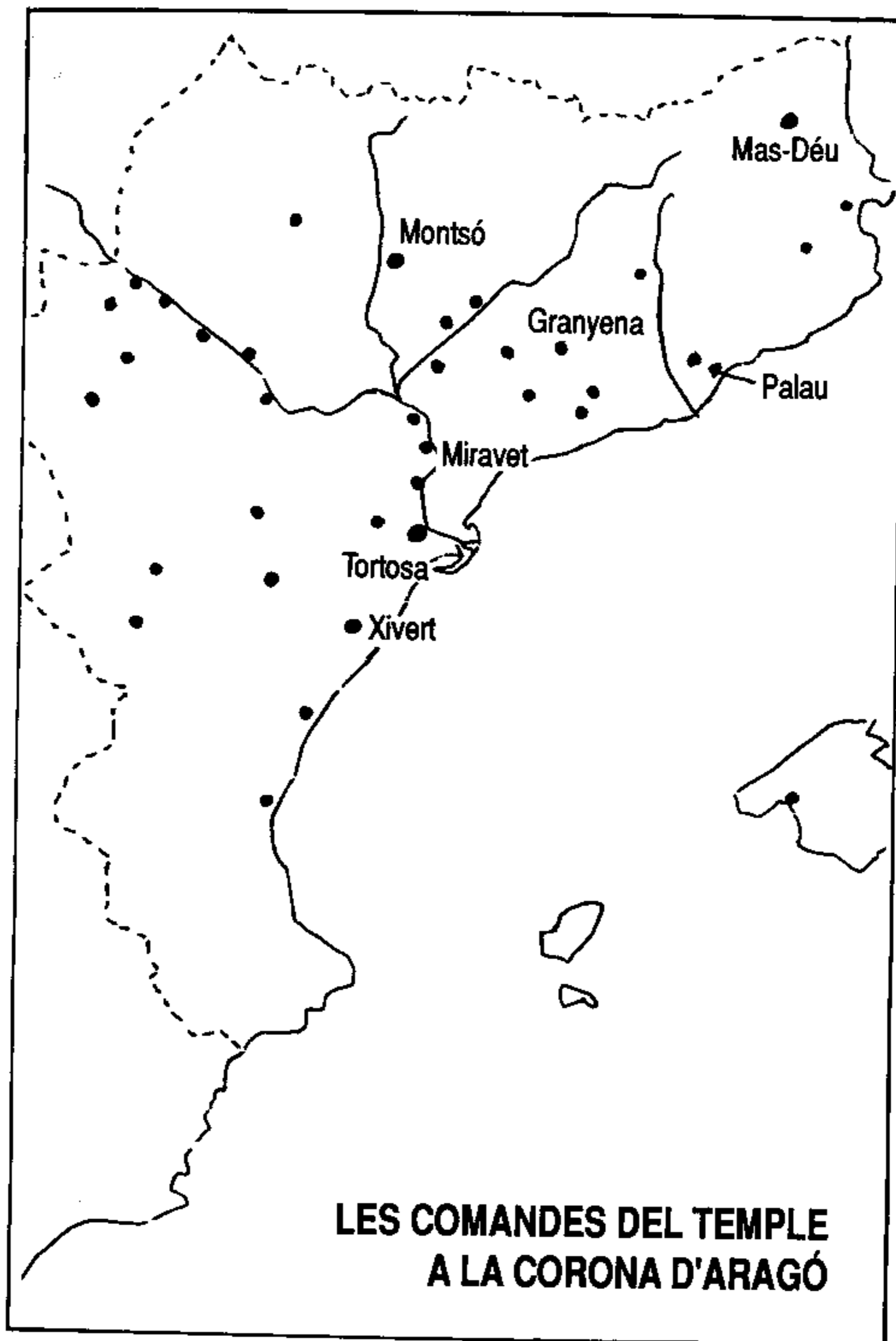

Figura 1

Els templers a Catalunya

Els templers es van arrelar ràpidament a Catalunya⁹ (figura n.º 1). El comte de Barcelona Ramon Berenguer III (1096-1131), va rebre amb entusiasme la nova Orde —es discuteix si se'n va fer membre— i

abans de morir els deixà importants possessions ¹⁰. La passió que va sentir el comte va continuar amb el seu fill, Ramon Berenguer IV (1131-1162), el qual va esdevenir el gran defensor de l'Orde a Catalunya. Ell va comprometre el seu sèquit cortesà amb el Temple: l'any 1133 es va oferir a l'Orde, juntament amb un grup de nobles catalans, entre ells Ramon Renard de la Roca i Pere Albert de Llicà, per un període d'un any i la cessió a l'Orde d'un cavall i d'un arnès ¹¹. També va ser en la dècada en què començà el seu govern quan es va consolidar la presència dels templers a Catalunya.

Augmentaren en aquest període les donacions privades i les exempcions públiques, de tal manera que es pot considerar que pels voltants de 1140 l'Orde estava plenament assentat a Catalunya ¹².

També per aquell moment s'estava perfilant l'acord que va acabar de col·locar en una situació de privilegi els templers a Catalunya. Uns anys abans s'havia signat el pacte de matrimoni entre el comte i Peronella, hereva del regne d'Aragó. El matrimoni convertia en una realitat la fusió, sota la sobirania de la mateixa família, d'Aragó i les possessions territorials del comte de Barcelona. No obstant, quedava pendent un assumpte que havia resultat espinós per a la noblesa aragonesa.

El testament anterior d'Alfons el Bataller, rei d'Aragó, signat el 1131, donava el reialme a tres ordes militars, una d'elles el Temple ¹³. El cas era inèdit i lògicament la noblesa aragonesa va rebutjar les pretensions dels cavallers-monjos que exigien el compliment del testament del rei. Calia arribar a un acord. El problema el va solucionar Ramon Berenguer IV, ja aleshores príncep d'Aragó. L'any 1143 firmava un pacte amb els templers, després d'haver-ho fet amb l'Hospital i el Sant Sepulcre. El pacte, va suposar la contrapartida d'enfortir més el poder i les immunitats dels templers a Catalunya.

El Temple al Vallès

Al Vallès els templers els trobem tan aviat com és coneguda la seva presència a Catalunya. A part els documents abans esmentats, coneixem una donació feta ja l'any 1131; en ella Guillem Ramon i la seva esposa donaren al Temple («*ad ipso templo de Jherusalem et ad ipsa sua caualleria*») tot l'alou que posseïen a Sant Pere de Vilamajor, a canvi de poder treballar la terra i donar anyalment la tasca i un parell de gallines ¹⁴.

L'Orde va demostrar un interès especial per la comarca del Vallès. Especialment, perquè aquí va fundar una comanda, la de Palau. Aquesta va ser molt important, perquè va arribar a gestionar, a més dels cada cop més importants interessos agraris del Vallès, els que adquiria a Osona, al Baix Llobregat, al Maresme, al Penedès i a alguns altres indrets de la Catalunya Vella. També des de Palau es controlaven els dominis que el Temple posseïa a Barcelona.

No obstant, abans d'instal·lar-se a Palau, els templers van crear un nucli de possessions prop de Collsabadell, en el curs alt del Mogent. El centre era l'església de Sant Martí del camí («*ad ipsa strata*»), situada en el terme de la parròquia de Collsabadell de Llinars. Probablement l'església va ser una fundació de l'Orde en una zona que havia rebut d'una donació privada. No era simplement una possessió rústega, sinó també un inicial centre administratiu, gestionat per un batlle: «*dona-mus milicie templi in manu Raimundi Gauceberty... baiuli ecclesiam sancti martini de ipsa strata*»¹⁵. Entorn de l'església, els templers van anar creant un nucli de possessions considerable.

L'any 1135, en diferents ocasions, grans propietaris de la zona els concediren alous o feus, tots ells en ple rendiment: els germans Pere Bertran i Bernat de Belloc van donar «*omnibus alodiis quem habemus... et homines tenent per nos ...in circuitu eiusdem ecclesie...*»¹⁶; Pere Berenguer, la seva esposa i el seu fill, Pere de Sant Eugènia els vengueren un camp que anteriorment el seu feudatari Berenguer Guilabert de Salfors els havia donat, i que els templers es veieren obligats a pagar per redimir la terra de la seva càrrega feudal¹⁷.

De Collsabadell, el seu interès es traslladà a la riera de Caldes, concretament a la zona de Santa Perpètua-Palau de Plegamans. Allà, en l'any 1136 el temple tenia ja possessions, com es constata en una donació de terres que confronten amb dos «*alodium militie*»¹⁸. Va ser l'interès i la munificència dels grans propietaris el que va dirigir l'atenció de l'Orde a l'àrea de Palau.

Probablement s'esqueia cercar un lloc on centralitzar la gestió dels béns immobiliaris i mobiliaris que previsiblement es recollirien en una àrea en la qual els més poderosos demostraven una simpatia i liberalitat esplèndides. A la vegada Palau estava a prop de Barcelona, centre de poder del Principat i pròsper centre mercantil.

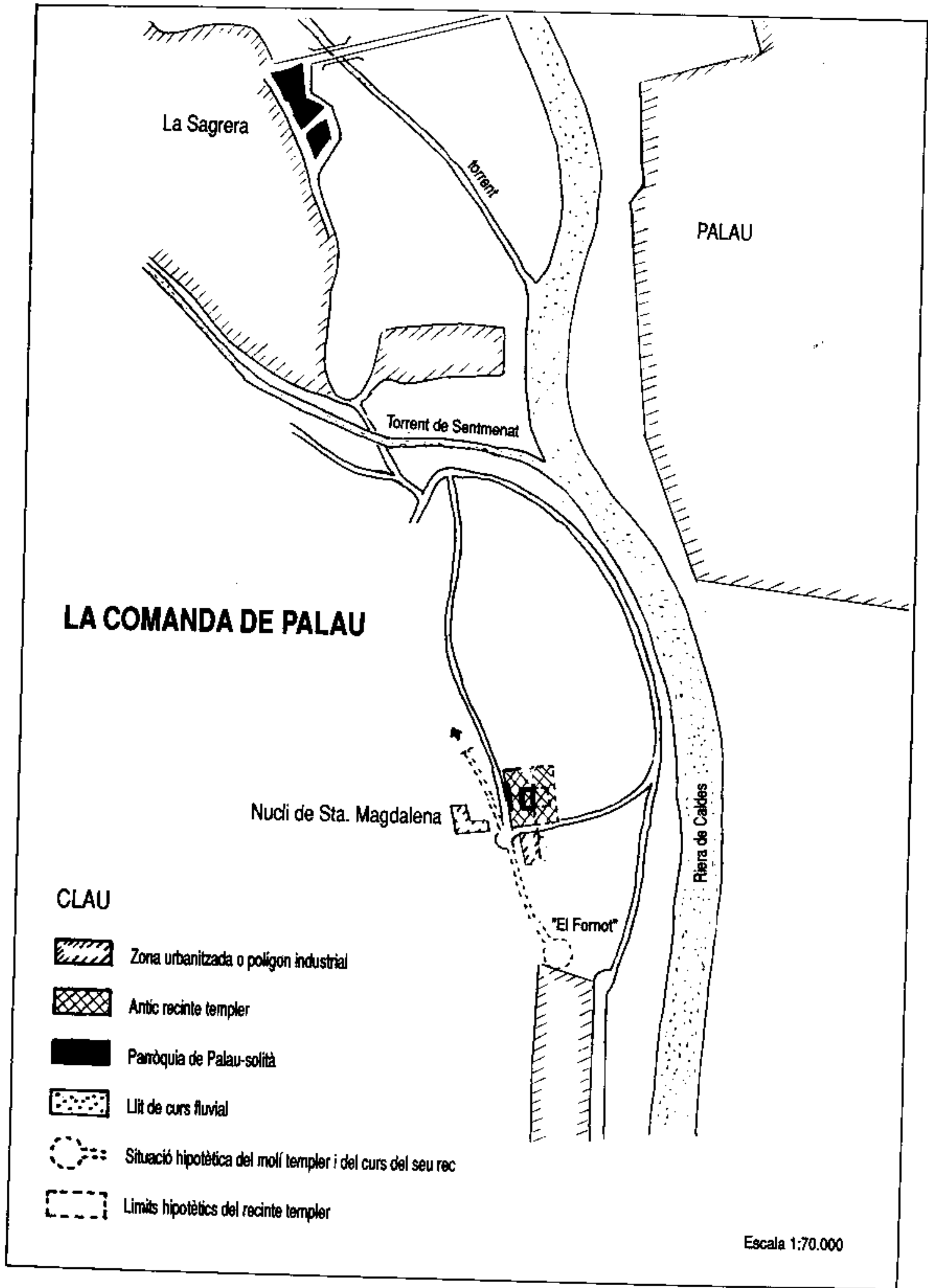

Figura 2

La Comanda de Palau

Físicament la casa o comanda de Palau es va ubicar a l'actual ermita mig derruïda de Santa Magdalena, a la vessant occidental de la riera de Caldes i al Sud de Palau de Plegamans ¹⁹ (figura n.º 2).

La fundació de la comanda de Palau va anar associada amb una família de la zona, els Rovira. El nom els venia de la zona on tenien les seves possessions, prop de la casa de la comanda, situada entre Santa Perpètua i Palausolità: «*in parrochia sancte perpetua in loco uocitato rouira*» ²⁰. Els seus membres més destacats van ser Berenguer i Pere de Rovira. El primer era el que posseïa el nucli patrimonial de la família a Santa Perpètua. Berenguer apareix esmentat ja l'any 1122 a l'acta de consagració de l'església de Palausolità («*Berengarius de ipsa Ruuira*») ²¹. Uns anys més tard actua com a testimoni de la darrera voluntat de Ramon Mir, gran propietari de Plegamans, que a la vegada era castellà del castell de Montcada i, per tant, vinculat amb aquesta gran família ²². La participació en el testament de Ramon Mir implica que Berenguer tenia un estatus social equivalent, és a dir era membre de la petita noblesa que dominava la societat vallesana en el segle XII.

Berenguer va vincular-se amb el Temple, probablement per influx d'un senyor seu, Pere de Palau, membre de l'Orde l'any 1135 ²³. La seva fascinació per la milícia el va impulsar a donar un mas a Santa Perpètua l'any 1136 («*in loco Morral*») i més tard, pel 1140, a fer testament i ingressar a l'Orde: la seva militància templera queda perfectament constatada uns anys més tard quan la seva esposa Ermessenda (1144) dóna al temple el seu esponsalici i declara ser esposa de Berenguer de Rovira el qual ara és germà i cavaller del temple: «*uxor Berengariis de Roueria qui nunc est frater et miles templi*» ²⁵. Aleshores el Temple no només posseïa els béns que Berenguer havia deixat a la seva esposa, sinó els que en el seu testament els hi havia legat.

Berenguer va professar en l'Orde i va arribar a tenir un càrrec important, esdevenint «*magister*» de Palau, és a dir comanador de l'Orde per a la zona sota administració de Palau: l'any 1151 ell, «*Berengarius magister de Palacio*, representant la col·lectivitat de la comanda («*cum assensu fratrum meorum*»), va donar a Berenguer de Pradell un mas a Parets perquè el treballés i els donés periòdicament un cens ²⁶. Aleshores, el seu fill Ramon feia vuit anys que havia mort a causa de les ferides que va patir en l'expedició que el comte de Barcelona, Ramon Berenguer IV, va fer contra Montpeller ²⁷; per tant, les possessions de la família havien passat íntegrament al Temple, tal com havia decidit Berenguer i fidelment va confirmar Ramon en el seu testament.

En el testament de Ramon apareix un oncle seu com a marmessor, «*Petro qui dicitur de ipsa Ruuira*». Pere de Rovira, germà de Berenguer ²⁸, va esdevenir un personatge molt més important que aquest darrer. Si Berenguer va arribar a fer-se cavaller del Temple i fins i tot va ser mestre de Palau, va ser després que a la seva família hi hagués un important precedent: el seu germà. Pere de Rovira va ser el primer mestre provincial de la Corona d'Aragó i Provença.

El temple va dividir les seves possessions a Occident en províncies, les quals eren dirigides per un mestre provincial. Les províncies alhora es fragmentaven en comandes, com la de Palau, que com hem dit controlava gran part de la Catalunya vella. Les comandes eren regides per un comanador, també anomenat mestre; aquesta paraula era usada indistintament per a indicar el càrrec provincial i el comanador. Ésser mestre provincial suposava disposar d'un poder important, que només l'assolien aquells que s'havien destacat dintre de l'Orde. A aquest suprem càrrec va arribar Pere de Rovira. Ho corrobora una convenença que va firmar en nom de la comanda amb en Ramon Bernat de Gurb l'any 1150; en el document es presenta com «*Petri de Rouera magistre prouincie...*» ²⁹.

Pere apareix sovint a la documentació del Temple de l'època exercint l'autoritat que li és pròpia en raó del seu càrrec. Lògicament també el trobem en els documents relacionats amb Palau i el Vallès. El veiem, per primer cop, l'any 1136 confirmant una donació del seu germà: «*Petri de Rouira qui hoc laudo et firmo*» ³⁰. Aleshores probablement encara no havia arribat al càrrec de mestre i potser encara no estava vinculat amb l'Orde. És l'any 1140 quan el veiem esmentat com mestre de Palau: «*magister de Ruuiram eiusdem loci de Palacii*» ³¹. Tres anys més tard ja apareix com mestre provincial. Des d'aquell moment el trobem regint els destins de l'extensa regió que li pertocava administrar des de la comanda de Palau. A partir de 1151, el seu germà el va substituir com a mestre de Palau i ell apareix com a mestre provincial fins 1158.

Aleshores l'Orde estava perfectament arrelat a Catalunya i també al Vallès.

El domini de la terra

Les enormes riqueses que va aconseguir reunir el Temple van partir de les donacions dels fidels que, com Berenguer de Rovira, van entusiasmar-se amb el projecte que representava l'Orde. També al Vallès

va ser aquest el sistema que va permetre crear un patrimoni considerable. Ja hem vist com un nucli de possessions inicial es va concentrar a Collsabadell. No obstant, amb els temps el domini es va ampliar a altres indrets de la comarca.

Quan es consolida la comanda de Palau, entorn de 1140, el nucli patrimonial al Vallès es centra en les poblacions de Santa Perpètua, Palausolità i zones adjacents, com Caldes i Gallecs, des d'un bon inici; també des de 1141 a Parets i Lliçà ³²; més endavant, a partir de 1175 una donació de Riambau del Montseny posà en disposició del Temple una gran extensió a Palautordera ³³; finalment, els Belloc completaran el mapa de possessions templeres amb una donació a Cardedeu l'any 1176 ³⁴. Posteriorment, importants donacions afegiren més patrimonis als esmentats; és el cas de Pere de Santa Eugènia que l'any 1210 s'encomana a la protecció del Temple amb totes les seves possessions, a canvi d'un cens dels seus molins, i de Ramon de Palou que l'any 1197 en lliurar-se a la protecció del Temple va donar tot el seu patrimoni que tenia a Palou ³⁵ (figures n.º 3 i n.º 4).

POSSESSIONS DE LA COMANDA DE PALAU AL VALLÈS EN EL SEGLE XII

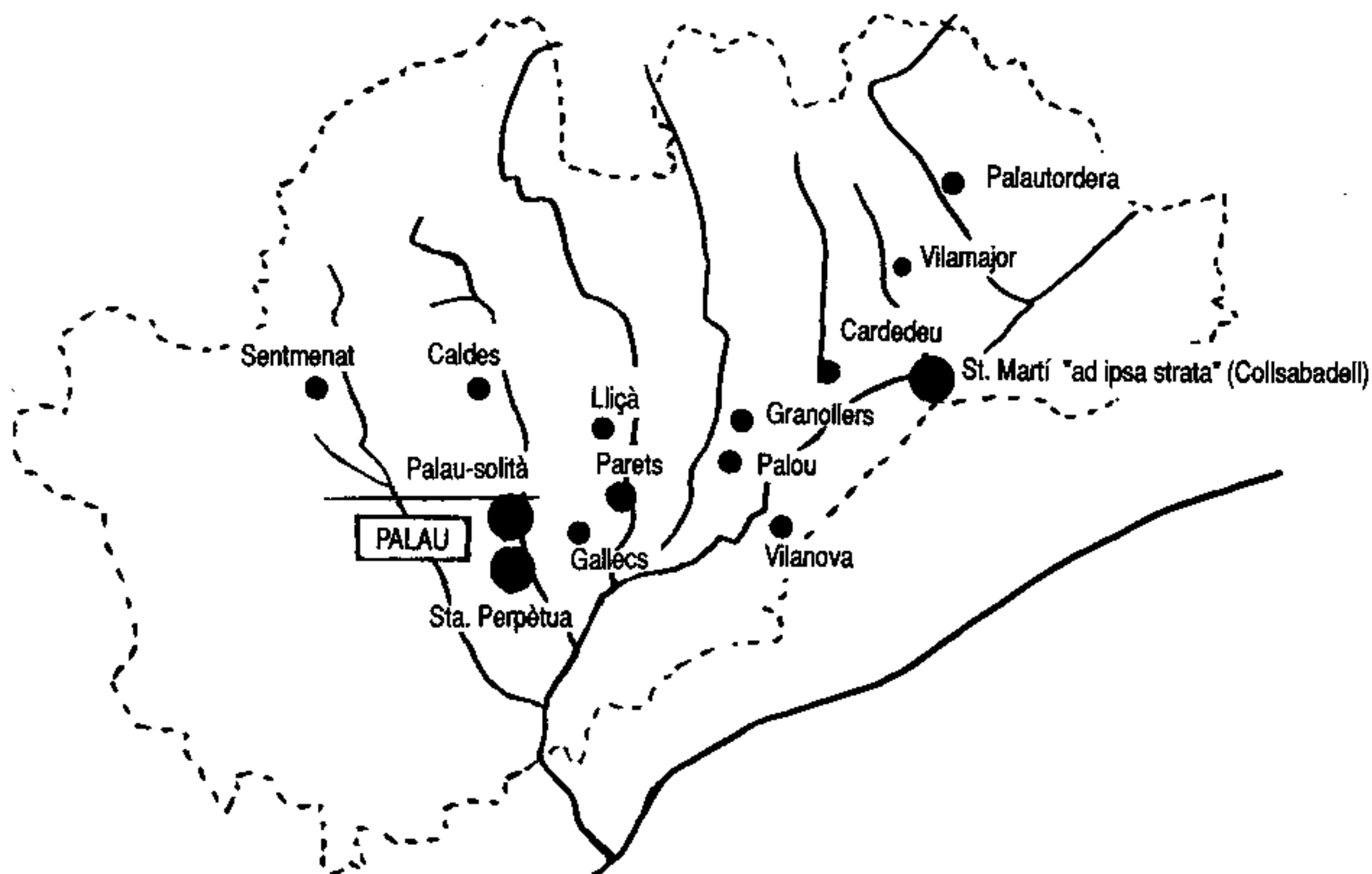

Figura 3

DOCUMENTS SOBRE LA COMANDA DE PALAU DEL SEGLE XII

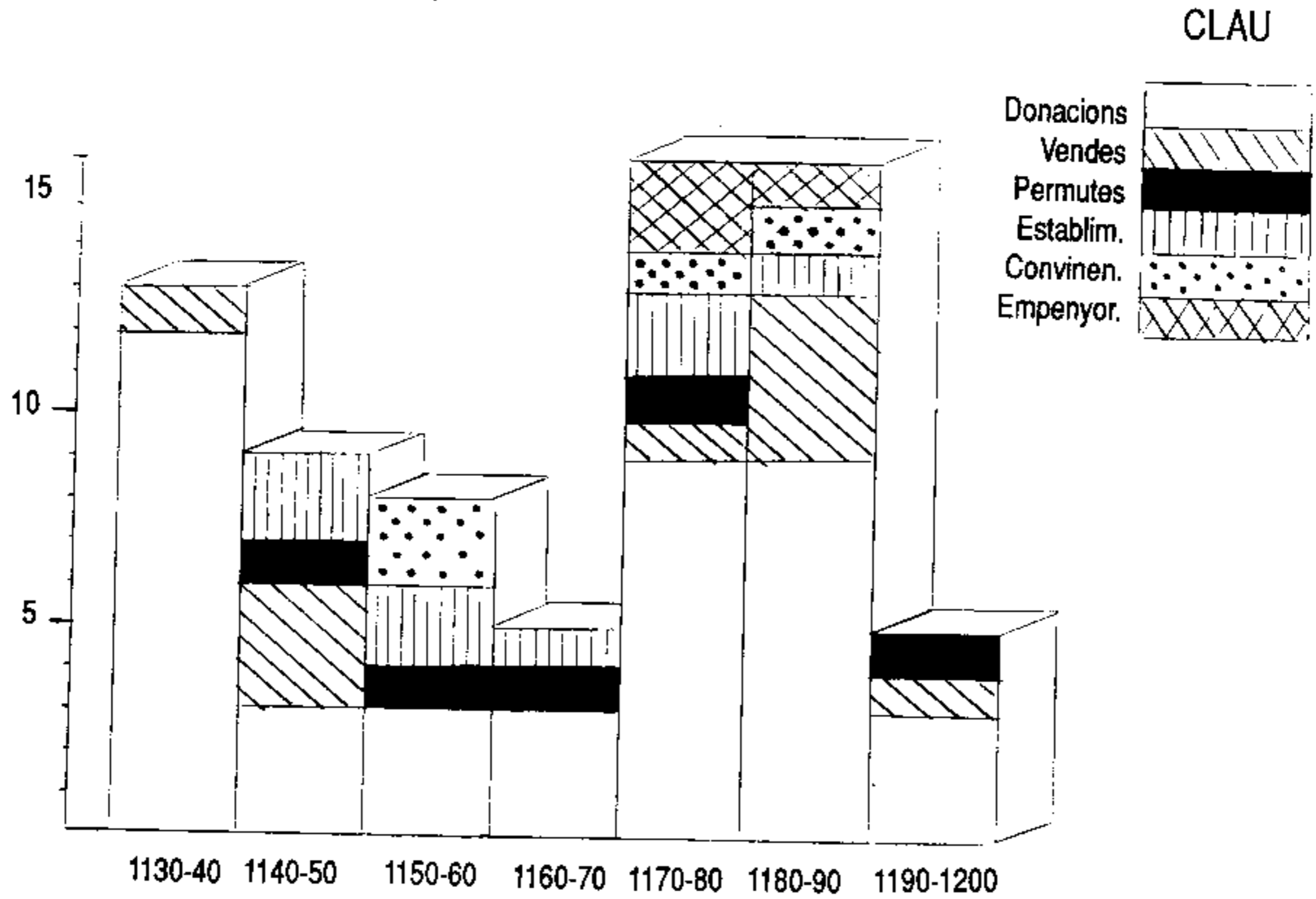

Figura 4

Les donacions, que seran sempre el tipus de contracte agrari predominant en la llista de documents notarials que ens informen sobre la comanda de Palau, seran complementades amb el temps per unes altres formes de contractes que impliquen major iniciativa de la comanda. Des de 1135 les vendes i des de 1148 les permutes demostren l'intent dels gestors del patrimoni de Palau de racionalitzar-lo, en concentrar les possessions: com exemple, quan l'any 1180 Bernat de Sala i esposa venen al temple a Santa Perpètua un camp que tenien en alou («*nostrem alodium liberum franchum*») ³⁶, aquest afrontava en totes les seves orientacions amb «*aloi domus milicie*», la qual cosa significa que el temple havia actuat amb compres o vendes per homogeneïtzar la gestió de l'explotació.

També es fan freqüents els establiments, és a dir els contractes que a iniciativa de la comanda instal·len un pagès que es fa càrrec de posar en conreu la terra, a canvi d'un cens; en alguns d'aquests casos es tractava de donacions que des de la comanda es pactava que fossin treba-

llades pels donadors. D'aquesta manera formalment la propietat passava al Temple, els donadors rebien els guanys espirituals o la protecció que buscaven i la comanda obtenia una nova renda anyal que el pagès pagava per satisfer econòmicament el nou propietari de la terra i que també servia per reconèixer la situació de dependència. En alguns casos els donadors no eren els pagesos que treballaven directament la terra, sinó que també eren propietaris, com Pere Veí, el qual l'any 1142 va rebre del Temple en establiment un alou a Parets —que ell mateix havia venut a l'Orde un any abans—, a canvi d'un cens (una quartera de blat). Ell mateix, un dia després, signa un nou establiment amb Arbert Bernat de Pradell i la seva família («*uxor tua Maienza et filio tuo Berengario*») amb el consentiment de Pere de Rovira, mestre de Palau, perquè Arbert Bernat i els seus «*in ipsa pareliata plantetis et hedificatis mansum*» i donessin un cens anyal ³⁷.

Pere Veí, com a pagès ric o senyor ociós, no treballava directament la terra i per això va buscar un pagès que estigués disposat a fer-ho i subministrés els beneficis pactats a ell mateix i al seu senyor, la comanda de Palau.

El seu cas ens mostra el tipus de relació de producció predominant. El senyor —en el nostre cas la comanda de Palau— posseïa el domini eminent i la terra era conreuada per pagesos lliures que posaven en explotació la terra (com diu el document anteriorment esmentat «plantaven i construïen el mas») i pagaven un cens prèviament consensuat.

És més difícil trobar rastres de treball no lliure o assalariat; hi ha dos casos constatats de possessió d'esclaus per part del Temple, un l'any 1222 i l'altre l'any 1230 ³⁸. El fet, per ocasional, està en consonància amb l'ús de sarraïns per part de l'aristocràcia local com a mà d'obra domèstica. Per tant no es poden fer extrapolacions i deduir formes d'explotació basats en l'esclavatge com s'ha suposat per alguns autors ³⁹. La majoria de les explotacions del Temple al Vallès funcionaven segons el model que hem vist abans, i no hi ha constància de dominatures o explotacions directes de la terra, almenys de forma generalitzada.

Mitjans de producció i activitat creditícia

Si davant la producció el Temple adoptava una posició passiva, de domini indirecte, en canvi va mantenir una posició més activa de cara als mitjans de producció, especialment pel que fa al control de l'aigua i dels molins. Els dos, l'aigua canalitzada i el molí, freqüents a la zona ⁴⁰,

facilitaven la tasca del pagès i permetien un augment de la rendabilitat de les terres. El molí era, per altra banda, una font d'ingressos important per als senyors, que cobraven pel seu ús.

La comanda de Palau tenia un molí, a prop de la casa, tal com indica una confrontació d'un document de l'any 1187, en la qual es parla d'un camí que surt de la casa del Temple al costat del molí de la mateixa ⁴¹. El molí era usufructuat per Pere *filio Ihoannis molinari*, d'evident tradició familiar molinera. Pere va comprar una peça de terra amb arbres tocant al molí a un tal Ramon, el qual la tenia pel temple («*per uocem seniorum nostrorum fratriis milicie*»), d'igual manera que ell posseïa un camp proper i, probablement, també el molí. Entorn d'aquest hi havien terres que aprofitaven l'aigua de les instal·lacions molineres, com llinars ⁴².

A prop d'ella, la comanda de Palau posseïa molins a Rovira (1191) i Montbrú (1158) ⁴³. En aquest darrer cas, sabem que el mestre de Palau, Berenguer de Sant Vicenç, va cedir a Carbonella i el seu home els drets d'usar l'aigua dels recs de Palau per construir-hi un molí, que evidentment l'aprofitarien posteriorment ambdues parts, com diu el pacte firmat, *per medium*.

El control dels molins no es centrava només a Palau, sinó que tenim constància de gestions per controlar molins i cursos d'aigua a altres indrets de la comarca, Palautordera (1185), Vilanova de la Roca (1195) i Lliçà (1180). A la zona del curs alt del riu Besòs, probablement a Vallobera, a un lloc anomenat Carrancà, la comanda tenia un molí treballant, juntament amb les terres adjacents per *Petrus Raimundi muliner*, l'any 1153 ⁴⁴.

La riquesa que anava sumant la comanda, va impulsar els seus membres a dedicar l'excedent a activitats creditícies. No ho van fer en la magnitud d'altres comandes, si exceptuem les importants relacions financeres que van tenir amb els comtes de Barcelona, però coneixem alguns exemples —en menor escala— d'activitats creditícies, que no van fer més que créixer el seu poder.

El sistema era el mateix que usaven els creditors del moment al món rural ⁴⁵, deixar uns diners i rebre en penyora unes terres que eren explotades fins que els diners eren retornats. D'aquesta manera s'el·ludia la prohibició de l'usura, imperant a l'època. Els deutors eren personatges importants, feudals necessitats de numerari, com Guillem de Torre (1180) i Ramon de Palou (1176/77) ⁴⁶. En el cas del primer, deixà com penyora els delmes de les seves possessions a Palausolità amb el molí que tenia a Lliçà. El segon, a canvi 25 monedes d'or, lliurà un mas.

La influència social

El prestigi social que va assolir el Temple va ser important; especialment entre l'aristocràcia local. Ho demostren les nombroses oblacions que li feren en testaments grans propietaris. Quan un membre d'aquest grup social preeminent veia que se li acostava el final de la seva vida i volia assegurar llur esdevenidor espiritual —alhora que fixava la tranquil·litat material dels membres de la seva família i establia la continuïtat del llinatge— recorria a les donacions al Temple; tal com es feia amb els tradicionals destinataris de la munificència secular, el monestir de Sant Cugat, la Seu de Barcelona, Sant Llorenç de Munt, Sant Miquel de Barcelona, o amb altres institucions eclesiàstiques.

En el cas del Temple, a part de les donacions tradicionals en diners o terres, destaca la concessió d'armes o cavalls; material per fer la guerra, molt apreciat pel que representava d'emblema d'una posició social i també pel valor econòmic que tenia l'armament feudal. Deixen armes en testament al Temple personatges importants a la comarca com Bernat Guillem de Santa Coloma (1138), Arbert de Viladzir (Parets) (1142), Pere de Montornès (1157), Bernat de Belloc (1158) i Ramon de Rovira (1143)⁴⁷. Aquest tipus de donacions eren apreciades pel Temple i recorden el motiu final de l'Orde, subministrar béns pel manteniment i seguretat de Terra Santa.

La participació de l'aristocràcia local en la puixança del Temple es manifestà també —i tal com hem vist més amunt— en donacions en vida; així donaren possessions al Temple Pere Bertran de Belloc (1136), Pere de Sentmenat (1136), Riambau del Montseny (1175), Bernat de Belloc (1176), Guillem de Mogoda (1187) i Adaleida de Subirats (1176, 1185 i 1189), entre altres⁴⁸; és a dir la més pura selecció de l'aristocràcia comarcal.

Igual d'important va ser la participació de membres d'aquest sector social en la cavalleria. A part dels que ja coneixem, trobem Joan de Plegamans, Berenguer de Sant Vicenç, Pere de Santa Eugènia i Ramon de Subirats, aquest senyor del castell de Lliçà⁴⁹. En el cas de Ramon, la seva mare va acabar també integrant-se en l'Orde, a través d'una variant d'encomanament, la «*donatio animae et corporis*»⁵⁰, que consistia en participar dels beneficis espirituals de l'Orde, especialment del fet de poder ser enterrat amb els hàbits i en els cementiris de l'Orde, i que estava oberta excepcionalment a les dones, tot i el caràcter masculí de l'Orde.

Hi havia altres formes de participació en la congregació, com ens mostra el cas de Pere de Santa Eugènia. Ell es va integrar a l'Orde

esperant rebre ajuda material i protecció ⁵¹. Era una forma d'oblació en la qual l'aspecte espiritual no jugava un paper exclusiu i es basava en disposar formalment les possessions materials sota la tutela del Temple i donar un cens anyal, a canvi de rebre els beneficis espirituals i la protecció d'aquest.

La decadència

Hem vist com la comanda templera de Palau va arribar a assolir un poder econòmic i un prestigi social destacable. En un principi va ser el centre de l'expansió templera a Catalunya. Amb el temps, especialment a mesura que entrem en el segle XIII, va centrar el seu interès en el nucli de poder que s'ubicava a la ciutat de Barcelona. Les relacions cada cop més intenses amb el comte-rei, a través de la financiació i gestió de l'activitat de la monarquia, van convertir la presència templera imprescindible en el centre de poder barceloní —de la qual per cert els comtes-reis n'estaven molt satisfets—. Això va fer que la comanda de Palau tendís a traslladar-se a la ciutat on tenia cada cop més interessos que al Vallès. Finalment, a finals del segle XIII (entorn de 1280), la comanda es desplaçà a Barcelona, en el lloc després anomenat del Palau Reial Menor ⁵².

La casa templera de Palau va continuar la seva tasca d'administració dels alous del temple de la zona, sense el control que havia disposat sobre altres territoris de la comarca o d'altres llocs de la Catalunya vella. Finalment, quan l'Orde va ser abolida, a començaments del segle XIV, sembla que va convertir-se en un mas de l'Hospital, tal com ho demostra un capbreu d'aquesta Orde del segle XV ⁵³.

NOTES

1. La llista d'escriptors que ha tractat el tema és llarga; com exemple recent, veieu Atienza, J.G. *La meta secreta de los templarios*. Ed. Martínez Roca. Barcelona, 1979.
2. Sobre el tema veieu, per exemple, Barber, M. *The trial of the templars*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978; o Lizerand, G. edit. *L'affaire des templiers*, Les Belles Lettres, París, 1923.
3. Sobre la història dels templers s'ha escrit molt; veieu per exemple Demurger, A. *Vie et mort de l'ordre du temple*. Ed. du Seuil, París, 1985 i Forey, A.J. *The templars in the Corona de Aragón*. Oxford University Press, London, 1973.

4. Sobre l'obra i la Ideologia de Sant Bernat veieu l'obra de Duby, G. *San Bernardo o el arte cisterciense*. Taurus, Madrid, 1981; al marge de la nova ideologia que expressa el pensament de Sant Bernat s'ha vist una influència del «ribat» musulmà, mena de convent de guerrers, en el desenvolupament de la idea cristiana d'Orde Militar (Demurger, A. *op. cit.*, pp. 32-33).
5. Les tres Ordes militars creades a Terra Santa van ser el Temple, l'Hospital i la del Sant Sepulcre; a altres zones de «frontera» se'n crearen de similars, com els Cavallers Teutònics al Bàltic i les hispàniques: Santiago, Calatrava, Alcàntara i Montesa.
6. Sobre aquesta interpretació de les Croades, veieu, Le Goff, J. *La civilisation de l'occident médiéval*. Flammarion, París, 1982 (2a. ed.), pàg. 55.
7. Demurger, A. *op. cit.*, pàg. 140.
8. Veieu la bibliografia esmentada a la nota 2.
9. Sobre els templers a Catalunya, Forey, A.J. *The templars in the Corona de Aragón*, Miret i Sans, F. *Les cases de templers y hospitalers en Catalunya*, Casa de la Caritat, Barcelona, 1910, i Fuguet i Sans, J. *L'Arquitectura dels templers a Catalunya* tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1989.
10. Sobre si el comte va professar abans de morir hi ha polèmica entre els historiadors: mentre Miret i Sans (*op. cit.* pp. 23-24) i altres (Soldevila, Sobrequés) no ho creuen, Forey (*op. cit.* pp. 8-9) afirma que va morir essent membre de l'Orde.
11. Arxiu Corona d'Aragó (ACA), perg. Ramon Berenguer IV, 28.
12. És l'opinió de Forey, A.J. *op. cit.*, pàg. 89 que observa com està consolidada, en aquestes dates, la divisió administrativa en la qual s'inclou Catalunya.
13. Sobre el tema del testament del rei aragonès i la problemàtica posterior s'ha escrit força; veieu, per exemple, Forey, A.J. *op. cit.* pp. 15-23.
14. ACA perg. Ramon Berenguer IV, 8.
15. ACA perg. Ramon Berenguer IV, 57 (1135).
16. Ibid.
17. ACA perg. Ramon Berenguer IV, 49 (1135).
18. ACA perg. Ramon Berenguer IV, 71.
19. Actualment de l'antiga casa només queden algunes restes, l'antiga església, mig derruïda (estudiada per Fuguet, J. *L'Arquitectura dels templers...*) i part de la muralla que encerclava el recinte i que fa pensar que aquest tenia unes dimensions considerables; ara les restes formen part d'un mas particular; l'indret, situat sobre un desnivell que domina l'ampli llit de la riera de Caldes, s'adiu amb les poques descripcions que trobem a la documentació; he d'agrair l'amable ajuda prestada pel senyor Lluís Ventura de Palau de Plegamans per a ubicar i visitar el recinte; per tenir una visió més gràfica de l'antiga comanda, vegeu figura n.º 4.
La història dels templers a Palau es redueix a les poques dades que dona Miret i Sans (*Les cases...*) i que recull l'estudi d'història local de Busquets i Moles, E. *Plegamans. Una història de deu segles*, Barcelona, 1970. No obstant, com es podrà observar en el present treball, hi ha molta documentació sobre el tema, la qual està concentrada en l'Arxiu de la Corona d'Aragó en la secció dels pergamins de cancelleria, barrejada amb els documents de la Corona, fet que s'explica per l'abrupta desaparició de l'Orde en el segle XIV.
20. Per exemple, ACA, perg. Ramon Berenguer IV, 118 (1140).
21. ACA perg. Ramon Berenguer III, 248 (1122).

22. ACA perg. Ramon Berenguer III, 276 (1126).
23. Pere de Palau es defineix com «*militis templi*» en el testament que va fer l'any 1135 (ACA perg. Ramon Berenguer IV, 46). Pere era un noble de la zona, vinculat pel vassallatge amb els Montcada.
24. ACA perg. Ramon Berenguer IV, 120.
25. ACA perg. Ramon Berenguer IV, 169.
26. ACA perg. Ramon Berenguer IV, 132 II.
27. ACA perg. Ramon Berenguer IV, 158.
28. En el testament de Berenguer (nota 24), aquest parla d'unes possessions que va donar amb el seu germà Pere: «*omnia quecumque frater meus Petus et ego dedimus*»; la família no s'acabava amb ells dos, ja que tenien una germana «*Guida Ruiria sororum eius*» (nota 24).
29. ACA perg. Ramon Berenguer IV, 231.
30. ACA perg. Ramon Berenguer IV, 71.
31. ACA perg. Ramon Berenguer IV, 108.
32. Aquest any apareix per primer cop esmentat un mestre de la comanda de Palau, que coincideix era mestre provincial, la qual cosa fa suposar que la comanda ja funcionava amb normalitat; sobre les possessions a la zona de Palau veieu l'apèndix; la primera donació a Parets és ACA perg. Ramon Berenguer IV, 123.
33. ACA perg. Alfons I, 177.
34. ACA perg. Alfons I, 215; aquesta donació i l'anterior, importants per les seves magnituds, van posar en marxa en les respectives àrees l'interès local pel Temple i viceversa.
35. ACA perg. Pere I, 380 i ACA perg. Perc I, 46.
36. ACA perg. Alfons I, 282.
37. La venda de la possessió de Parets, de l'any 1141: ACA perg. Ramon Berenguer IV, 123; l'establiment de Pere Veí, de 1142: ACA perg. Ramon Berenguer IV, 131; el subestabliment d'Arbert Bernat de Pradell, de 1142: ACA perg. Ramon Berenguer IV, 132 I.
38. ACA perg. Jaume I, 209 i ACA perg. Jaume I, 712.
39. És l'opinió de Joan Fuguet (*op. cit.*, pàg. 376).
40. Veieu Bonnassie, P. *Catalunya mil anys enrera*, Edicions 62, Barcelona, 1979, vol. I, pp. 404-408 i Vilaginés, J. *La transició al feudalisme. Un cas original: el Vallès Oriental*, Estudis, 2on. núm., Granollers, 1987, pp. 40-42.
41. ACA perg. Alfons I, 462: «*in oriente un uia qui tur de domo militie palatii apud molendinum eiusdem domus*».
42. ACA perg. Alfons I, 149 (1174).
43. ACA perg. Alfons I, 604 (1191), situat al terme de la parròquia de Palausolità; ACA perg. Alfons I, 322, a Santa Perpètua.
44. Per ordre, ACA perg. Alfons I, 406; ACA perg. Alfons I, 703 i ACA perg. Alfons I, 300-c; sobre Carrancà, ACA perg. Ramon Berenguer IV, 254 (1153).
45. L'activitat creditícia al camp la vaig estudiar a «Berenguer de Bannalocha, batlle episcopal de Mollet». *Mollet del Vallès. Notes* núm. 3 (Mollet) pp. 9-18.
46. Per ordre, ACA perg. Alfons I, 300-c; ACA perg. Alfons I, 237.

47. Respectivament, ASA (Arxiu de Santa Anna i Santa Eulàlia del Camp, editat per J. Alturo) núm. 223; CSC (Cartulari de Sant Cugat, editat per J. Rius) vol. III núm. 945; CSC III, núm. 1012; Arxiu Catedral de Barcelona (ACB), fons Belloc, 1-15-713; ACA perg. Ramon Berenguer IV, 158.
48. Per ordre, ACA perg. Ramon Berenguer IV, 57; ACA perg. Ramon Berenguer IV, 70; ACA perg. Alfons I, 177; ACA perg. Alfons I, 215; ACA perg. Alfons I, 462; ACA perg. Alfons I, 213, ACA perg. Alfons I, 383, ACA perg. Alfons I, 532 i ACA perg. Alfons I, 534.
49. Joan de Plegamans, membre de la família epònima de Palau (veieu Busquets, E. *op. cit.* pp. 58-65): ACA perg. Ramon Berenguer IV, 322 (1158) i ACA perg. Alfons I, 198 (1176); Berenguer de Sant Vicenç era senyor del castell del mateix, ubicat a la serralada litoral, al Maresme, però amb interessos i vincles feudals i familiars en el Vallès: ACA perg. Ramon Berenguer IV, 204 (1148), ACA perg. Ramon Berenguer IV, 231 (1150) i, ACA perg. Alfons I, 127 i 128 (1172); Pere de Santa Eugènia, originàriament del comtat d'Osona amb possessions al Vallès: ACA perg. Pere I, 380 (1210); Ramon de Subirats, gran propietari del Vallès, que per via materna havia legat el patrimoni dels Lliçà i el nucli emblemàtic del castell, la seva mare (Adelaida) encara ocasionalment usava el cognom Lliçà: ACA perg. Alfons I, 384 (1185).
50. Sobre els diferents tipus de donació veieu Fuguet *op. cit.* pp. 16-18.
51. ACA perg. Pere I, 380 (1210).
52. Sobre la presència dels templers a la ciutat de Barcelona, veieu Fuguet, J. «Els templers a Barcelona». *L'Avenç* núm. 133 (gener 1990), pp. 6-15.
53. «Confessions de masos y termes de la comanda» (ACA, Gran Priorat, arm. 1, 11, q.10) (1456).